

ВИДАВНИЦТВО «МИСТЕЦТВО»: БАГАТОРІЧНА ПЛІДНА РОБОТА НА НИВІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Ірина ГРАБОВСЬКА

orcid.org/0000-0002-7416-9541

кандидат філософських наук,

старший науковий співробітник відділу філософії та геополітики НДІУ

Анотація. Аналізується діяльність видавництва «Мистецтво» протягом майже столітньої історії його існування. Акцентується увага на внеску видавництва у формування української культури як цілісності, подоланні колоніального спадку. Відзначаються основні досягнення «Мистецтва» за 91 рік його реальної історії. Наголошується на видавничих проєктах, які розкривали багатство української культури у сфері образотворчого мистецтва, музики, архітектури тощо. Зазначається, що видавництво активно працювало із науковцями, які у монографічних дослідженнях розкривали унікальність певних феноменів української культури, заперечуючи тим самим її вторинність та маргінальність. Такий стан був запрограмований колоніальним статусом України, репресивною політикою щодо культури російської імперії в усіх її іпостасях, включно з періодом СРСР. Та попри зусилля колонізатора українська культура демонструвала життєздатність, креативність та винахідливість навіть у жорстких лецатах єдино дозволеного стилю соціалістичного реалізму.

Одним із тих, кому українці мають завдячувати збереженням власної культури, було і залишається сьогодні видавництво «Мистецтво», за яким варто визнати намагання розширення меж української культури у жорстких лецатах советчини та безгрошів'я постсоветського періоду.

У статті розвивається думка визнаного українського історика Ярослава Ісаєвича про те, що вивчення книгописання та книгодрукування дає можливість проаналізувати та простежити інтеграційні процеси в культурі та усвідомити її як певну цілісність. Дослідити вказаний процес поза вивченням, наприклад, діяльності видавництв неможливо.

Зроблено висновок, що й сьогодні у складних умовах війни видавництво «Мистецтво» продовжує подвижницьку працю, спрямовану на розвиток культурного життя в сучасній Україні, заповнення існуючих лакун високоякісними виданнями, відтворення цілісності та багатства української культури.

Ключові слова: українська культура; книговидання; видавництва; видавництво «Мистецтво»; культурна цілісність; історія видавництв України.

"MYSTETSTVO" PUBLISHING HOUSE: MANY YEARS OF FRUITFUL WORK IN THE FIELD OF UKRAINIAN CULTURE

Iryna HRABOVSKA

Candidate of Philosophical Sciences,

senior research fellow of the Philosophy and Geopolitics Department of RIUS

Annotation. The activities of the "Mystetstvo" publishing house during the almost centenary history of its existence are analyzed. Attention is focused on the contribution of the publishing house to the formation of Ukrainian culture as a whole, overcoming the colonial legacy. The main achievements

of "Mystetstvo" during the 91 years of its real history are noted. Attention is focused on publishing projects that reveal the richness of Ukrainian culture in the fields of fine arts, music, architecture, etc. It is noted that the publishing house actively worked with scientists who, in monographic studies, revealed the uniqueness of certain phenomena of Ukrainian culture, thereby denying its secondary nature and marginality. Such a state was programmed by the colonial status of Ukraine, the repressive policy towards the culture of the Russian empire in all its guises, including the period of the USSR. But despite the efforts of the coloniser, Ukrainian culture demonstrated viability, creativity, and ingenuity even in the tight grip of the only permitted style of socialist realism.

One of those to whom Ukrainians owe the preservation of their own culture was and remains today the "Mystetstvo" publishing house, which should be recognised for its efforts to expand the boundaries of Ukrainian culture in the harsh grip of the Soviet Union and the lack of money of the post-Soviet period.

The article develops the opinion of the recognised Ukrainian historian Yaroslav Isaievych that the study of book writing and book printing allows to analyse and trace the integration processes in culture and perceive them as having certain integrity. It is impossible to investigate this process outside of studying, for example, the activities of publishing houses.

It is concluded that even today, in the difficult conditions of the war, the "Mystetstvo" publishing house continues its selfless work aimed at the development of cultural life in modern Ukraine, filling existing gaps with high-quality publications, and reproducing the integrity and richness of Ukrainian culture.

Key words: Ukrainian culture; book publishing; publishing houses; "Mystetstvo" publishing house; cultural integrity; history of Ukrainian publishing houses.

Постановка проблеми. Сучасне людство переживає справжню інформаційну революцію, пов'язану із розповсюдженням Інтернету та комп'ютерних технологій. Проте це не перша подібна революція в житті землян. Поява письма та рукописних джерел стала першою з таких революцій. Друкарство – другою. Варто погодитись із думкою визнаного українського історика Ярослава Ісаєвича про те, що вивчення книгописання та книгодрукування дає можливість проаналізувати та простежити інтеграційні процеси в культурі та усвідомити її як певну цілісність. Своєю чергою дослідити вказаний процес поза вивченням, наприклад, діяльності видавництв неможливо. У даному випадку йтиметься про українське видавництво «Мистецтво» та майже столітню історію його існування з акцентом на внеску видавництва у формування української культури як цілісності, подолання колоніального спадку.

Ще до утвердження новітньої української незалежної держави 1991 року, в часи горбачовської перестройки, у 1988 році Іван Дзюба написав та видав знакову розвідку «Чи усвідомлюємо національну культуру як цілісність?». Ця стаття стала справжньою подією тогочасного культурного життя в Україні, і до сьогодні вона не втратила актуальності. Автор не лише констатував відсутність цілісності в українській культурі, але й доказово демонстрував, що такий стан був запрограмований колоніальним статусом України, репресивною політикою щодо культури російської імперії в усіх її іпостасях, включно з періодом СРСР.

Були потрібні історичні дієвці, які б додали цю ущербність, «недорозвиненість», «тубільність» української культури [2; 3; 4]. А її «живучість», попри більш ніж 300-літній колоніальний пресинг, стимулював пошук тих фізичних і юридичних суб'єктів, які всупереч

заборонам і тискові все ж працювали на збереження та розвиток культурного життя в Україні, свідомо чи несвідомо.

Зрештою, саме сила культури народу забезпечує його життєздатність та історичну суб'єктність, спроможність адекватно відповідати на історичні виклики, що постають перед державою і нацією.

Одним із тих, кому українці мають завдячувати збереженням власної культури, було і залишається сьогодні видавництво «Мистецтво», за яким варто визнати намагання розширення меж української культури у жорстких лещатах советчини та безгрошів'я постсоветського періоду.

Ось як характеризує головне завдання видавництва «Мистецтво» «Енциклопедія сучасної України»: «Видавництво прагне в усій повноті представити українську класичну спадщину, познайомити зі штучно вилученими з культурологічного процесу іменами, заповнити прогалини в освоєнні найвартісніших творів світової культури» [10].

І сьогодні, в часи жорстоких випробувань для української спільноти, видавництво працює на збереження української культури.

Аналіз джерел та літератури. Серед сучасних наукових досліджень робіт, спеціально присвячених становленню, розвитку, діяльності чи історії загалом видавництва «Мистецтво», авторці виявити не вдалось. Проте чимало матеріалів, які висвітлюють певні проекти видавництва, презентації, рецензії на особливо знакові видання, досить широко подаються в українських ЗМІ та науково-популярних виданнях, електронних спеціалізованих інтернет-виданнях, таких, наприклад, як «Читомо», також у соцмережах та на сайтах окремих

українських блогерів, обговорюються на форумах інтернет-видань тощо. Історію «Мистецтва», його шлях довжиною в 91 рік на цей час подано в енциклопедіях України [7; 10] та у Вікіпедії. Проте наукового розгляду ця тема не знайшла на сторінках сучасних українських фахових видань.

Таким чином, метою розвідки є дослідження реальної історії, досягнень та помилок видавництва «Мистецтво» як одного з найавторитетніших видавничих осередків України, яке вже понад 90 років працює на ниві української культури.

Виклад основного матеріалу.

Видавництво «Мистецтво»: віхи історії

Рік становлення Державного спеціалізованого видавництва «Мистецтво» – трагічний в історії України 1932-й. Воно засноване в лютому у першій столиці советської України – місті Харкові. У 1932 та 1933 роках існувало у складі ДВОУ (Державне видавництво образотворчого мистецтва України) і називалось ДВОУ «Мистецтво». У 1934 році ДВОУ ліквідували і залишилась лише назва «Мистецтво». Від 1934 року повна назва: Республіканське видавництво «Мистецтво» Держкомвидаву УРСР, або просто «Мистецтво». Проіснувало воно у такому форматі до 1956 року. З 1956 по 1961 рік мало назву «Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР». У 1962–1963 роках відбувається знову реорганізація і утворюються два окремих спеціалізованих державних видавництва: Державне видавництво «Мистецтво» та Державне видавництво музичної літератури УРСР (Держмузвидав УРСР). У 1964 році

відбувається чергова реорганізація видавничої справи в країні, і видавництво «Мистецтво» підпорядковується Державному комітету Ради Міністрів УРСР з преси. З 1964 по 1991 рік видавництво має назву «Мистецтво». 1992–2000 роки – Державне спеціалізоване видавництво «Мистецтво». 2001 р. – тепер час – ДП «Державне спеціалізоване видавництво «Мистецтво» [7; 9].

Завдання видавництва – випускати книжки з культурології, естетики, образотворчого мистецтва, театру, кіно, а також готувати фотоальбоми, листівки, плакати тощо [9].

Цікаве свідчення про видавництво знаходимо у журналі за 1932 рік «Книжкові новини УСРР. Додаток до журналу «Радянський книгар»»: «Як самостійне в системі ДВОУ видавництво «Мистецтво» існує лише з I–II кв. – 1932 р. Видавництво виділило окремі редакційні сектори: образотворчий, музичний і мистецької книги. Утворився також сектор масової роботи. Накреслений на 1932 р. редакційно-видавничий плян видавництва складатиметься з 770 назв. З них 605 назов припадає на різні плякати, художні листівки, лубки, масові картини тощо, а 165 назов видаватимуть сектори: музичний та мистецької книги. Образотворчий сектор видавництва ще в II кварталі дасть 60 нових назов художньої продукції. Достатню увагу приділило в плянах видавництва масово-політичним кампаніям. Зараз видавництво дбає за те, щоби своєчасно видати серію плякатів, лубків, листівок та гасел до пуску Дніпрельстану та свята 1 травня. Оголошено конкурс на кращі мистецькі твори, плякати, альбоми до 15-річчя Червоної армії» [8]. Далі йшлося про необхідність поліпшення

матеріально-побутових умов художників, підготовку та закріплення кадрів для видавництва. Передбачалось відкриття художньої майстерні, в якій працюватимуть художники видавництва.

Звичайно ж, у центрі уваги керівництва була пропаганда не лише діяльності видавництва, і далеко не вона існувала як першочергове завдання. Насамперед йшлося про те, що «книжкове видавництво є творчою, ідеологічною організацією, що активно бореться за торжество комуністичних ідей, за їх пропаганду і втілення в життя. Водночас воно є і виробничою організацією, яка надає остаточної форми літературній праці і постачає читачеві довершену друковану продукцію» [1, с. 79]. Адже «радянська книга стала надійною зброєю Комуністичної партії у боротьбі за перемогу соціалізму, піднесення культури і освіти трудящих» [1, с. 79].

Тому й не дивно, що масовий сектор видавництва у 1932 році в приміщенні театру Держопери, або Березолу, влаштовував великий вечір образотворчого мистецтва, який відкривала лекція на тему «Образотворче мистецтво на службі соціалістичного будівництва»; а в приміщенні будинку літератури імені Блакитного в квітні місяці мав відбутися диспут на тему «Яким повинен стати радянський плакат».

Однією з найголовніших проблем у роботі молодого видавництва був брак кваліфікованих кадрів по редакційних секторах. У вищенаведеній статті 1932 року зазначалось, що така ситуація з кадровим забезпеченням «Мистецтва» неприпустима і має бути терміново виправлена, адже зброя ідеологічного фронту – радянська книга – повинна бути завжди напоготові.

Український дослідник історії видавничої справи професор Микола Тимошик зазначав, що руйнування книговидавничої справи, яка існувала в добу Української Народної Республіки, призвело до катастрофічної нестачі професійних кадрів у всіх видавництвах советської України. Така реальність у свою чергу породжувала ситуацію, коли радянські видавництва 30-х років фактично животіли, балансуючи на межі банкрутства. Дослідник пише: «Становлення й організація роботи радянських видавництв відбувалася в надзвичайно складних умовах. Незважаючи на браурні офіційні повідомлення про “нечувані успіхи на культурному фронті”, “приток нових мільйонів читачів”, запустити роботу нового видавничого комплексу після фактичного зруйнування попереднього виявилось непросто» [11, с. 336]. Основними причинами розбалансування сформованої в добу УНР видавничої справи в Україні були: 1) брак кваліфікованих кадрів; 2) фактично знищена у попередні буремні роки технічна база; 3) слабе фінансування галузі; 4) жорстка нестача паперу, що призвела до різкого зменшення тиражів видань. Через це «в радянській Україні у грудні 1921 року Всеукрвидав видав спеціальне розпорядження, за яким заборонялося надавати папір усім установам і закладам, “за винятком редакцій газет і видавництв для випуску партійної літератури”» [11, с. 336].

Усі вищеперелічені труднощі відчувались і в роботі «Мистецтва».

У 1935 р., після перенесення столиці УРСР до Києва, видавництво «Мистецтво» теж перемістили із Харкова на київську землю, але під час Другої світової війни його евакуюють із Києва. До

повноцінної роботи видавництво змогло приступити лише у 1944 році, повернувшись у столицю України.

Історія будь-якого видавництва «пишеться» назвами, кількістю та якістю виданої ним продукції. У передвоєнні та повоєнні роки з 1946 до середини шістдесятих років «Мистецтво» видало значну кількість підручників, посібників, методичних збірників, репертуарних п'єс для консерваторій, музичних училищ, шкіл. Було підготовано та видано серію «Педагогічний репертуар для фортепіано». Вона складається більш ніж із 70 випусків і містить близько 500 творів радянських композиторів. Вийшли друком авторські збірки вокальних та інструментальних творів. Серед них збірка вибраних пісень Платона Майбороди, за які композитор був удостоєний Шевченківської премії у 1962 році. У видавництві побачили світ збірки творів Філіпенка, Цегляра, Коляди, Сандлера, Надененка; хорові збірники Козицького, Кос-Анатольського, Козака, Колесси; зібрання фортепіанних творів Ревуцького, Людкевича та інших композиторів; твори для скрипки та віолончелі.

Видавались також збірки пісень композиторів РРФСР, Білорусії, Естонії, Вірменії, Таджикистану, Туркменії та інших республік Союзу, збірники польських, чехословацьких, болгарських, румунських пісень.

Видавництвом «Мистецтво» приділялась спеціальна увага естетичному вихованню населення України. У цьому плані варто відзначити 4 серії видань, що складались із 32 брошур «Бібліотеки з питань мистецтва»; серію «Народні артисти і народні художники СРСР». Ці серії доступною мовою для широкого кола читачів розповідали про основні види

мистецтва, важливі проблеми художньої творчості, а також про життєвий і творчий шлях відомих митців тогочасної України. Побачила світ узагальнююча робота «Українська радянська музика», вийшла велика праця «Нариси з історії української музики», готується перше видання підручника і хрестоматії «Історія української музики». З 1960 років видавалась та розповсюджувалась по передплаті «Бібліотечка художньої самодіяльності». Це серія книжок, видання якої було спрямоване на допомогу музичним, хоровим, театральним та хореографічним колективам.

Показовими, наприклад, є такі факти: з 1946 по 1950 роки «Мистецтвом» було видано 680 назв примірників музичної літератури тиражем 6506 одиниць. А вже у 1961–1965 роках їхня кількість зросла до 1447 назв та відповідно тираж зріс до 9950 одиниць друкованої продукції.

Інший доробок «Мистецтва» – образотворча продукція. На першому плані плакат як один із найбільш масових видів образотворчого мистецтва. У 1949 р. в УРСР відбувся перший конкурс на кращий політичний плакат. Із 148 творів, що були представлені на конкурс від митців України, 8 відзначені преміями. Тоді ж з'являється новий жанр плаката, який ушляхетнював передових людей колгоспного села, відзначав досвід новаторів виробництва. Зросли кількість і рівень художників-плакатистів.

Звичайно, всі видання того часу були «ідейно витримані» в дусі політики Компартії СРСР. Проте навіть ідеологічно заангажовані роботи в дусі соцреалізму (а іншого жанру не могло й бути!) могли мати чи не мати художньої цінності, що важливо для загального рівня розвитку

культури певного народу. Видавництво «Мистецтво» завжди вирізнялось високою якістю власних видань.

Найпотужнішим за кількістю назв та обсягом друкованої продукції видавництво «Мистецтво» стало у 70–80 роки ХХ століття. У цей час воно активно співпрацює з поліграфічними підприємствами Австрії, НДР, Угорщини, Польщі, Югославії та ін. країн. У цей період 50 мільйонів примірників друкованої продукції «Мистецтва» в рік експортувалося в понад 100 закордонних країн.

Із настанням новітньої української незалежності, попри існуючі труднощі постколоніального періоду, видавництво «Мистецтво» якісно покращило свій видавничий «портфель», видаючи авторів, яких раніше штучно вилучали з мистецького процесу. Втративши у тиражах і географії розповсюдження своєї продукції, видавництво виграло у зростанні значимості своїх видань постсовєтського періоду для відродження і збереження українських культурних цінностей, формуванні її цілісності через надання читачеві можливості ознайомлення як із культурною спадщиною українського народу та світовими культурними надбаннями, так і з різночасовими артефактами культури, її видатними діячами. Почали видаватись різножанрові твори, неможливі для популяризації в добу соціалістичного реалізму. Це й українські класичні твори, заборонені у совєцький період, і кращі зразки світової літератури та образотворчого мистецтва. Серед найвизначніших сучасних видань «Святий Київ наш великий» (Київ у малюнках Тараса Шевченка та інших художників), «Володимир Винниченко – художник», «Історія української вишивки», «Античні пам'ятки Криму», «Чорнобиль.

Сповідь репортера», «Українці в Аргентині», «Шляхами Малевича. Зупинка Котоп» тощо.

Нині видавництво «Мистецтво» діє у Києві. Має свою сторінку у Facebook. Головна редакторка Державного видавництва «Мистецтво» сьогодні – Ніна Дмитрівна Прибега, кавалер ордена княгині Ольги II ступеня, заслужений діяч мистецтв України. Директор видавництва – Поночовний Сергій Володимирович.

Видавнича політика «Мистецтва»: шлях крізь роки

За 91 рік (90 років видавництво «Мистецтво» відзначило у 2022 році) діяльності видавництво подарувало читачам тисячі книг з історії та теорії культури, теорії та історії світового й українського мистецтва. Це монографії науковців-культурологів та істориків-дослідників української й світової культури, альбоми з високохудожніми творами, ілюстровані каталоги, книжки для дітей. Серед видань «Мистецтва» варто відзначити також календарі, художні листівки, буклети, плакати тощо. Як зазначається у «Каталозі українських видавництв» [7], «Мистецтво» – це спеціалізоване видавництво. Воно спеціалізується на випуску високоякісних художніх та фотоальбомів; літератури з питань мистецтвознавства, естетики, театру, кіно, історії та культурології, державотворчої, краєзнавчої тематики.

Прикметно, що у 30–40-х роках ХХ століття у видавництві «Мистецтво» вийшла ціла серія книг високого професійного гатунку на найрізноманітніші теми світової та української культури: від народного мистецтва до філософії французького театрального мистецтва. І це попри ідеологічний тиск з боку

більшовицької влади! Зокрема, варто відзначити альбом 1936 року видання «Виставка українського народного мистецтва»; нарис 1937 року авторства Корнія Чуковського «Ілля Репін»; збірник 1939 року «Від романтизму до натуралізму в французькому театрі» за редакцією академіка Олександра Білецького. У 1937 році завдяки видавництву український читач познайомився з роботою Дені Дідро «Парадокс про актора», перекладеною та виданою українською мовою великим тиражем – 1500 примірників [5]. У 1940 році вийшла робота «П. І. Чайковський на Україні: матеріали і документи», підготована на кафедрі історії музики Київської консерваторії. Того ж таки 1940 року побачила світ розвідка Хінчиної «П. І. Чайковський: 1840–1940». У 1940 році виходить і розвідка Еміля Золя «Французький живопис ХІХ століття» в українському перекладі Єлизавети Старинкевич та Михайла Калиновича тиражем 2000 примірників [6]. Вільно чи не вільно видавництво утверджує істину про те, що гармати мусять мовчати, коли говорять музи. Адже війна вже не просто «висить» у повітрі тогочасного світу, вона йде вже рік на просторах старої Європи.

Варто відзначити, що кадрова політика «Мистецтва» від самого його заснування була досить гнучкою. Під час побудови так званої «червількової України» та у передвоєнний час до роботи видавництва залучались «старі» інтелегентські високоосвічені та високопрофесійні кадри.

Починаючи з 30-х років ХХ століття, видавництво «Мистецтво» активно працює над випуском періодичних видань. Ця робота, безумовно, стимулювалась постановами уряду СРСР щодо

видавничої діяльності, в яких величезне значення в розгортанні ідеологічної роботи надавалось саме періодичним виданням. «Чільне місце у видавничій справі посідає періодична преса, що є могутнім знаряддям радянської культури, найважливішим засобом революційного виховування мас», – зазначалось у тогочасних партійних документах [13, с. 298]. Серед періодичних видань, які виходили у «Мистецтві» тієї доби: «Театр», «Архітектура Радянської України», «Радянське кіно», «Малярство і скульптура», «Образотворче мистецтво», «Радянська музика».

Так, наприклад, у повоєнні роки (1945–1949) «Мистецтво» видало серію книг світової драматургічної класики «Бібліотека світової драматургії». Серед них: Мольєр Жан-Батіст. Тартюф: Комедія на 5 дій (1946) / переклад з французької (1946); Шіллер Фрідріх. Коварство і любов: Міщанська трагедія на 5 дій / переклад з німецької (1947); Шерідан Річард Брінслі. Школа лихослів'я: Комедія на 5 дій / переклад з англійської (1947); Ростан Едмон. Сірано де Бержерак: Героїчна комедія на 5 дій / переклад з французької (1947); Гюго Віктор. Рюї Блаз: Драма в 5-ти актах / переклад з французької (1948); Есхіл. Прометей закутий / переклад з давньогрецької (1949).

Загалом же на вдячність українського читача заслуговує діяльність видавництва зі створення та видання низки серій книг, серед яких: «Бібліотека сучасної драматургії» (1967–91) – серія п'єс українських драматургів (всього 43 автори); серія «Пам'ятки естетичної думки» (з 1962); «Нариси з історії українського мистецтва» (1980–89); альбоми «Український живопис» (1985); «Крізь

віки. Київ в образотворчому мистецтві» (1986); «Тарас Шевченко» (1985) та ін.

Видавництву вдавалось реалізувати найрізноманітніші проекти: від наукових монографій до листівок з видами визначних пам'яток української культури. Серед наукових видань були такі, які ставали без перебільшення віховими у певній царині досліджень з історії української культури. Такою, наприклад, для історії українського живопису стала робота Платона Білецького «Український портретний живопис XVII–XVIII ст. Проблеми становлення і розвитку». Книга побачила світ у 1968 році і фактично одразу стала бестселером не лише серед істориків культури, але й культурологів, філософів, мистецтвознавців та знайшла позитивний відгук серед широкої інтелігентної аудиторії України.

До кращих видань «Мистецтва» доби незалежності варто віднести такі: «Український літопис вбрання» Васиної (2003, т. 1; 2006, т. 2), «Старовинні маєтки України» Родічкіна та Родічкіної (2005), «Історія української вишивки» Кари-Васильєвої (2008), «Шедеври українського живопису» (2012) та «Авангард. Українські художники першої третини ХХ ст.» Горбачова (2016), «Національний музей історії України» (2012, т. 1; 2013, т. 2), «Тарас Шевченко. Мистецька спадщина» (2014), повість «Художник» Тараса Шевченка (2015), «Мистецтво Київської Русі» Івакіна, «Бойчук та його школа» Білоконя, «Дорогого каміння сховище: Антологія української поеми з часів Козацької держави XVII–XVIII ст.».

Не можна оминати увагою високу якість друку продукції «Мистецтва». Вочевидь такому високопрофесійному виконанню роботи сприяло і міжнародне співробітництво. Так, наприклад, деякі

видання «Мистецтва» видавались у друкарнях НДР. До таких належить альбом «Тарас Шевченко» 1976 року випуску. Вихідні дані: автор – Г. П. Паламарчук. Альбом «Тарас Шевченко» (на українському, руському, англійському, німецькому і французькому мовах), изд-во «Мистецтво», типографія Ерфурт ГДР, 1976 год. Переплет твердий, бумага мелованная. Страниц – 349. Параметри: 24,5x20,5x3,0 см. Тираж – 25 тисяч.

Видавничі проекти «Мистецтва» дозволяли зарубіжному читачеві знайомитись з українською культурою. Книги, альбоми, листівки виходили низкою іноземних мов. І це справді величезна заслуга видавництва перед Україною й світовим українством. До прикладу: ХЕРСОН (Комплект панорамних відкриток с текстами на українському, руському і англійському мовах). Редактор Н. С. Павловська. Фото П. І. Балабанова. Художник О. В. Снарський. Художній редактор Т. Г. Єрошенко. Технічний редактор Т. С. Татаренкова. БФ 28830. 27/ XII 1972 р. Зам. 2-661. Тираж 65 000. Видавництво «Мистецтво».

Звичайно, були і «темні» сторінки у «біографії» видавництва «Мистецтво». Так, у 1945 році воно випустило у світ пропагандивну листівку проти Степана Бандери «Зміюка із Схрони». Це була карикатура на ненависного сталінському режимові борця за незалежну і самостійну Україну. Листівка також мала критиканський вірш проти Бандери, поданий за підписом Семен Гадяцький. Мовою даного документа була українська.

Зрештою, активно діяти і бути «дисидентом» в часи тоталітарного режиму нікому ще не вдавалось. Вочевидь перед «Мистецтвом» як державним видавництвом ніколи не могла стояти і не стояла

така мета. Адже такий вибір, якби він тоді існував, вів до знищення видавництва.

Діяльність видавництва «Мистецтво» у період російської агресії проти України

Період російської агресії проти незалежної України вкрай загострив і так непросту ситуацію в гуманітарній сфері країни. Це напряду стосується і видавничої справи та видавництв в Україні. Та все ж, попри скорочення обсягів та різноманітності друкованої продукції «Мистецтва», варто відзначити збереження видавництвом високого рівня професіоналізму та якості виконуваних ним проектів. У 2017 році читачі мали можливість познайомитись із фундаментальною працею відомого українського науковця-мистецтвознавця професора Дмитра Горбачова «Авангард. Українські художники першої третини ХХ століття». Автор книги розглянув всі напрями авангардистського руху в Україні: від загальноєвропейських форм (кубізм, футуризм, експресіонізм, сюрреалізм та ін.) до суто національних (народний футуризм селянки Собачко, супрематизм сіл Вербівка та Скопці).

У 2018 році «Мистецтво» видало книгу «Київ столітньої давнини» (автори: Дмитро Малаков, Андрій Прибега). Про Київ написано й видано чимало літератури, проте саме це видання побудовано як цікава екскурсія містом початку ХХ століття, історія якого зафіксована на поштівках з краєвидами столітнього Києва. Це видання є ще однією цеглинкою у збереження неповторного культурного спадку України.

Заслугове на увагу і заснування видавництвом у 2019 році нової серії

«Україна. Ідентифікація», що розповідає про видатні постаті української історії, знакові події. Відкривається ця серія розвідкою Володимира Чопа «Нестор Махно. Останній селянський герой» (Видавничий дім «АртЕк», видавництво «Мистецтво», 2019 рік). Цікавою новиною видання стало те, що воно містить з десяток надрукованих QR-кодів (інтерактивних посилань з можливістю перегляду історичної документальної кінохроніки часів Нестора Махна).

До власного 90-річчя «Мистецтво» зробило читачам і собі чудовий подарунок – видало альбом «Україна XVIII століття у малюнках Йогана Генріха Мюнца» [12], презентація якого відбулась не лише в Києві, зокрема в Музеї книги і друкарства України, але і в Одесі.

Варто відзначити, що і до цього часу чимало видань «Мистецтва» не втратили актуальності та мають попит в українського читача. Ними послуговуються, наприклад, студенти та викладачі українських вишів у підготовці курсів з культурології, історії українського та світового мистецтва, філософії культури, мистецтвознавства тощо. Діяльність «Мистецтва» та його видання представлені досить широко і в Інтернеті, зокрема у фейсбуці, спеціалізованому сайті видавництва. Каталог актуальних видань, які можна придбати через пошту, не виходячи з дому, теж доступний широкому колу зацікавлених читачів. Серед розповсюджувачів продукції «Мистецтва» такий популярний ресурс, наприклад, яким є Уакабоо. Видавництво дбає і працює на популяризацію своїх видань, проводячи цікаві презентації на різних майданчиках Києва та інших міст України. Книги видавництва широко представлені та користуються попитом

у районних бібліотеках Києва. Вочевидь не лише столиця може підтвердити важливість видань «Мистецтва» для популяризації української та світової культури серед широких мас населення України.

Висновки. Загалом і у складних умовах війни видавництво «Мистецтво» продовжує подвижницьку працю, спрямовану на розвиток культурного життя в сучасній Україні, заповнення існуючих лакун високоякісними виданнями, відтворення цілісності та багатства української культури. Адже культура народу є невід'ємною складовою процесу суб'єктивації нації і держави, підставою складовою життєздатності народу, його спроможності протистояти жорстким викликам та загрозам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатюк Дм. Книговидавнича справа на Україні в післявоєнні роки. Київ: Вид-во політичної літератури України, 1965. 192 с.
2. Грабовська І. М. Суб'єктивація versus масовізація українського соціуму. *Studia Orientalne*. 2022. № 4. С. 71–82.
3. Грабовська І., Грабовський С. Хвилі глобалізації, деколонізація та геополітична суб'єктність. *Українознавство*. 2023. № 1. С. 212–225.
4. Грабовська І., Грабовський С. До філософських підстав осмислення проблеми суб'єктності України. Концепція Олександра Кульчицького. *Українознавство*. 2023. № 3. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/288071>
5. Дідро Дені. Парадокс про актора / пер. з фр. М. Іванова; передм. Луначарського. Київ: Мистецтво, 1937. 99 с.
6. Золя Еміль. Французький живопис XIX століття / пер. Є. Старинкевич, М. Калиновича; вст. ст. А. Гозенпуда, С. Гілярова; ред. і коментар С. Гілярова; худож. Л. Засенко. Київ: Мистецтво, 1940. 204 с.
7. «Мистецтво». *Історія видавництва України. Державні видавництва України*.

1917–2007. UPE. 1981. Т. 6. С. 512. Київ: Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова», 2009. URL: istor_vydav.pdf

8. «Мистецтво». *Книжкові новини УСРР. Додаток до журналу «Радянський книгар»*. 1932. № 6 (71). 14 с.

9. «Мистецтво». *Каталог українських видавництв*. URL: <http://lib.knukim.edu.ua/catalog-publish/>

10. Прибега Н. Д. Мистецтво. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. Т. 20. URL: <https://esu.com.ua/article-65375>

11. Тимошик М. С. Історія видавничої справи. Підручник. 2-ге вид., виправлене. Київ: Наша культура і наука, 2007. 496 с.

12. Україна XVIII століття у малюнках Йогана Генріха Мюнца. Ін-т історії України НАНУ, Відділ малюнків Бібліотеки Варшав. ун-ту, Наук.-дослід. ін-т козацтва, Гетьман. фонд Петра Дорошенка, Громад. орг. «Фонд Великий Лях»; авт. вступ. ст., упоряд. Т. Чухліб; пер. з фр. З. Борисюк; оформ. А. Прибега. Київ: Мистецтво, 2022. 208 с.

13. № 153: «Из материалов к отчету правительства УССР XII Всеукраинскому съезду Советов – об издательской деятельности». 25 февраля 1931 г. С. 297–299.

REFERENCES

1. HNATIUK, D. (1965). *Book Publishing in Ukraine in the Postwar Years*. Kyiv: Publishing House of Political Literature of Ukraine, 192 p. [in Ukr.]

2. HRABOVSKA, I. (2022). Subjectivization Versus Massification of Ukrainian Society. *Studia Orientalne*, №4, pp. 71–82. [in Ukr.]

3. HRABOVSKA, I., HRABOVSKYI, S. (2023). Waves of Globalization, Decolonization and Geopolitical Subjectivity. *Ukrainoznavstvo (Ukrainian Studies)*, № 1, pp. 212–225. [in Ukr.]

4. HRABOVSKA, I., HRABOVSKYI, S. (2023). Philosophical Foundations of the Understanding of the Problem of Ukraine

Subjectivity. The Concept of Oleksandr Kulchytskyi. *Ukrainoznavstvo (Ukrainian Studies)*, № 3. [online] Available at: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/288071> [in Ukr.]

5. DIDEROT, D. (1937). *Paradox of the Actor*. Kyiv: Mystetstvo, 99 p. [in Ukr.]

6. ZOLA, E. (1940). *French Painting of the 19th Century*. Kyiv: Mystetstvo, 204 p. [in Ukr.]

7. “Art.” (2009). *History of Publishing Houses of Ukraine. State Publishing Houses of Ukraine. 1917–2007. USE. Vol. 6, 1981, p. 512*. Kyi: State Scientific Institution “Book Chamber of Ukraine named after Ivan Fedorov”. [online] Available at: istor_vydav.pdf. [in Ukr.]

8. “Mystetstvo.” (1932). *Knyzhkovi novyny USSR. Dodatok do zhurnalu «Radianskyi knyhar» (Book News of the USSR. Supplement to the magazine “Soviet Bookseller”)*, № 6 (71), 14 p. [in Ukr.]

9. “Mystetstvo.” *Catalog of Ukrainian Publishing Houses*. [online] Available at: <http://lib.knukim.edu.ua/catalog-publish/> [in Ukr.]

10. PRYBIEHA, N. (2018). *Mystetstvo. Encyclopedia of Modern Ukraine*. Kyiv: The Institute of Encyclopaedic Research of NAS of Ukraine. Vol. 20. [online] Available at: <https://esu.com.ua/article-65375> [in Ukr.]

11. TYMOSHYK, M. (2007). *History of Publishing. A Textbook, 2nd ed., correct*. Kyiv: Our Culture and Science, 496 p. [in Ukr.]

12. CHUKHLIB, T. (2022). *Ukraine of the 18th Century in the Drawings of Johann Heinrich Müntz*. Institute of History of Ukraine NASU, Drawing Department of the Warsaw Library, Scientific Research Institute of Cossacks, Hetman Petro Doroshenko Fund, Nongovernmental Organisation «Fund Velykyi Lohk». Kyiv: Mystetstvo, 208 p. [in Ukr.]

13. №153: “From the Materials to the Report of the Government of the Ukrainian SSR to the 12th All-Ukrainian Congress of Soviets – on Publishing Activities.” February, 25, 1931. pp. 297–299. [in Rus.]